

DAVLAT MOLIVAVIY NAZORATI: DAVLAT MOLIVASINI BOSHQARISH TIZIMIDAGI HOLATI VA RIVOJLANISHI

Omanov Jasur Djabbarovich

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15421436>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 05-May 2025 yil

Ma'qullandi: 10-May 2025 yil

Nashr qilindi: 15-May 2025 yil

KEYWORDS

Davlat moliyaviy nazorati, moliyaviy boshqaruv, davlat moliyasi, iqtisodiy barqarorlik, raqamlashtirish, nazorat tizimi, strategik rivojlanish.

ABSTRACT

Mazkur maqolada davlat moliyaviy nazoratining davlat moliyasini boshqarish tizimidagi o'rne va rivojlanishi tahlil qilingan. Davlat moliyaviy nazorati davlat moliyaviy resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlash, moliyaviy intizomni mustahkamlash hamda iqtisodiy barqarorlikni qo'llab-quvvatlash kabi muhim funksiyalarni o'z ichiga oladi. Maqolada moliyaviy nazoratni amalga oshirish jarayonida qo'llaniladigan zamonaviy yondashuvlar va usullar, ularning amaliy ahamiyati va afzalliklari o'rganilgan. Tadqiqot davomida davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish uchun ahamiyatli bo'lgan samaradorlikni oshirish usullari, raqamlashtirish imkoniyatlari va xalqaro tajribani joriy qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan. Ushbu tadqiqot natijalari davlat moliyasini boshqarish tizimida samarali strategik qarorlar qabul qilishda va moliyaviy nazoratni kuchaytirishda amaliy ko'mak sifatida foydalanilishi mumkin.

Hozirgi iqtisodiy sharoitda davlat moliyaviy nazoratining davlat moliyasini boshqarish tizimidagi o'rne va uning samaradorligini ta'minlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bozor munosabatlarining murakkablashuvi va global iqtisodiy tahdidlar davlat moliyaviy resurslarining samarali boshqarilishi zaruratini kuchaytirmoqda. Davlat moliyaviy nazorati davlat resurslaridan oqilona foydalanishni ta'minlash, moliyaviy intizomni mustahkamlash va iqtisodiy barqarorlikni qo'llab-quvvatlash kabi muhim funksiyalarni o'z ichiga oladi. Bu tizim davlatning moliyaviy holatini tahlil qilish va uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda asosiy omil sifatida qaraladi.

Davlat moliyaviy nazoratini tashkil etishda samaradorlikni oshirish usullari va nazorat mexanizmlarining amaliy ahamiyatini o'rganish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Moliyaviy nazoratning asosiy maqsadi davlat resurslaridan maksimal samarali foydalanish va moliyaviy oqimlarni nazorat qilish orqali barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashdir. Moliyaviy boshqaruvning natijadorligi davlatning qarzdorlik darajasi, budget balansini saqlash qobiliyati va moliyaviy risklarni boshqarish samaradorligiga bog'liq.

Moliyaviy boshqaruv tizimida raqamlashtirish imkoniyatlaridan foydalanish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli moliyaviy nazorat tizimlari davlat moliyalarini boshqarish jarayonlarida shaffoflikni oshirish va korrupsiyaning oldini olish imkonini beradi. Shu bilan birga, moliyaviy intizomni mustahkamlash va samaradorlikni oshirish uchun xalqaro tajribani o'rganish va amaliyotga tatbiq etish dolzarb hisoblanadi.

Davlat moliyaviy nazorati tizimida ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Davlat byudjeti resurslarini ijtimoiy loyihalarga yo'naltirish va aholi farovonligini oshirish uchun samarali dasturlarni amalga oshirish orqali iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni qo'llab-quvvatlash mumkin. Ijtimoiy mas'uliyatga asoslangan yondashuv davlatning ijtimoiy qadriyatlarini mustahkamlash va fuqarolar ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, davlat moliyaviy nazoratining samaradorligini oshirish uchun moliyaviy boshqaruvni kuchaytirish, raqamlashtirishni joriy etish va xalqaro tajribadan foydalanish zarur. Moliyaviy boshqaruvni optimallashtirish orqali davlat resurslaridan oqilona foydalanish, xarajatlarni samarali boshqarish va moliyaviy oqimlarni nazorat qilishni amalga oshirish mumkin.

Davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirishda qo'llaniladigan usullar turlicha bo'lib, ular moliyaviy tahlil, nazorat indikatorlari va strategik boshqaruv mexanizmlariga asoslanadi. Kompleks yondashuvlar yordamida davlat moliyaviy boshqaruvining holati chuqur tahlil qilinib, samaradorlikni oshirish yo'nalishlari aniqlanadi. Ushbu usullar davlat moliyaviy tizimining barqarorligini ta'minlashda va strategik qarorlar qabul qilishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Mazkur maqolada keltirilgan yondashuvlar va tavsiyalar davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirish va uning rivojlanishiga hissa qo'shishga xizmat qiladi.

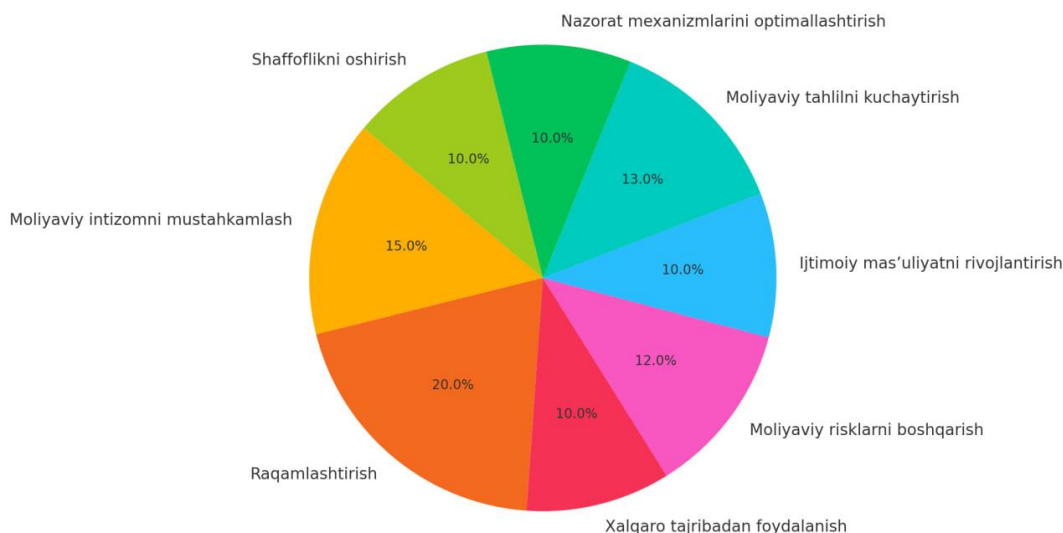
Jadval 1. Davlat moliyaviy nazoratining asosiy yo'nalishlari va rivojlanish choralari

Asosiy Yo'nalishlar	Tavsif	Rivojlanish Choralari
Moliyaviy intizomni mustahkamlash	Davlat mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlash va moliyaviy oqimlarni nazorat qilish.	Xarajatlarni monitoring qilishni kuchaytirish, shaffoflikni oshirish.
Raqamlashtirish	Moliyaviy nazorat tizimiga zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish orqali shaffoflik va samaradorlikni oshirish.	Elektron nazorat tizimlarini joriy etish, big data va blockchain texnologiyalaridan foydalanish.
Xalqaro tajribadan foydalanish	Chet el tajribasi asosida davlat moliyaviy boshqaruvining samarali mexanizmlarini ishlab chiqish.	Xalqaro standartlarni tatbiq etish va boshqa mamlakatlar bilan tajriba almashish.
Moliyaviy risklarni boshqarish	Davlat qarzlari va byudjet defitsitlarini minimallashtirish orqali moliyaviy barqarorlikni	Risklarni prognoz qilish usullarini joriy qilish va byudjetni diversifikatsiya qilish.

Asosiy Yo'nalishlar	Tavsif	Rivojlanish Choralari
	ta'minlash.	
Ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish	Davlat byudjeti mablag'larini aholi farovonligini oshirish va ijtimoiy loyihalarni amalga oshirishga yo'naltirish.	Ijtimoiy dasturlarni kengaytirish va jamiyatga foyda keltiradigan investitsiyalarga e'tiborni kuchaytirish.
Moliyaviy tahlilni kuchaytirish	Moliyaviy ko'rsatkichlarni chuqur tahlil qilish orqali samarali qarorlar qabul qilish.	Tahliliy vositalarni modernizatsiya qilish va kvalifikatsiyali mutaxassislarni tayyorlash.
Nazorat mexanizmlarini optimallashtirish	Moliyaviy nazorat jarayonini tartibga solish va ortiqcha byurokratiyani kamaytirish.	Audit jarayonlarini avtomatlashtirish va nazoratni tizimlashtirish.
Shaffoflikni oshirish	Davlat mablag'lari va ularning taqsimlanishi to'g'risidagi ma'lumotlarni ochiq qilish.	Ochiq byudjet portallarini yaratish, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish.

Ushbu jadvalda davlat moliyaviy nazorati tizimidagi asosiy yo'nalishlar va ularning tavsifi keltirilgan. Shuningdek, har bir yo'nalish bo'yicha rivojlanishni ta'minlash uchun amalga oshirilishi lozim bo'lgan chora-tadbirlar ko'rsatilgan. Jadval davlat moliyaviy boshqaruvini yaxshilash, shaffoflikni oshirish, moliyaviy resurslarni samarali boshqarish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish bo'yicha yo'nalishlarni qamrab oladi. U mazkur sohada strategik qarorlar qabul qilish uchun qo'llanma sifatida xizmat qiladi.

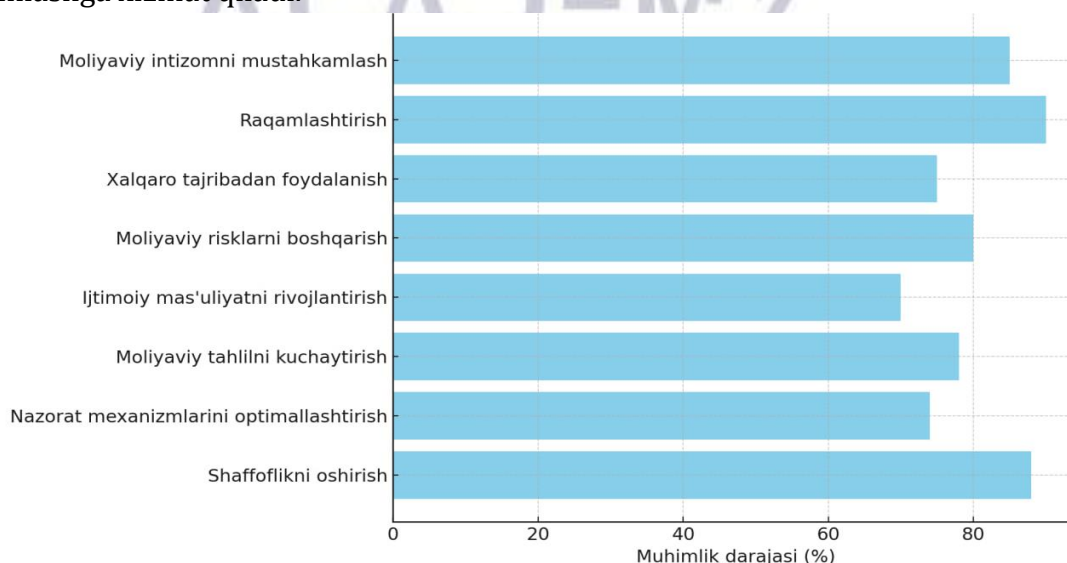
Davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirish jarayonida raqamlashtirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish alohida o'rin tutadi. Moliyaviy nazoratning raqamli vositalar yordamida amalga oshirilishi nafaqat jarayonlarning shaffofligini oshiradi, balki korrupsiyaning oldini olish va davlat moliyaviy resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlash imkonini ham beradi. Masalan, big data texnologiyalari va blockchain tizimlari yordamida moliyaviy operatsiyalarni real vaqt rejimida kuzatish, budjet mablag'larini maqsadli sarflashni nazorat qilish va hisobotlarni avtomatlashtirish mumkin. Shu bilan birga, xalqaro standartlarni amaliyotga joriy etish orqali moliyaviy boshqaruvning samaradorligini oshirish, chet el tajribasini o'rganish esa davlat moliyasini barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuvlar davlat moliyaviy tizimining samaradorligi va ishonchliligini sezilarli darajada oshiradi.

Rasm 1. Davlat moliyaviy nazoratining asosiy yo'nalishlari

Diagrama davlat moliyaviy nazoratining asosiy yo'nalishlarini ko'rsatadi, har bir yo'nalishning umumiy tizimdagi ulushini aks ettiradi. U moliyaviy intizomni mustahkamlash, raqamlashtirish va boshqa yo'nalishlarning dolzarbligini aniq ko'rsatib beradi.

Davlat moliyaviy nazorati tizimini rivojlantirishda xalqaro standartlar va ilg'or tajribalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon amaliyotida muvaffaqiyatli qo'llanilgan nazorat mexanizmlarini o'zlashtirish va ularni mahalliy sharoitlarga moslashtirish orqali nazorat tizimining samaradorligini oshirish mumkin. Masalan, davlat xarajatlarining monitoringini kuchaytirish uchun ISO 37001 kabi xalqaro standartlarni joriy qilish korruptsiyaning oldini olishda samarali vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, davlat budjeti mablag'larining oqilona taqsimlanishi uchun qabul qilinayotgan qarorlarning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini baholash usullarini ishlab chiqish zarur. Ushbu yondashuvlar davlat resurslaridan oqilona foydalanishni ta'minlab, fuqarolarning davlatga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Rasm 2. Davlat moliyaviy nazoratining asosiy yo'nalishlari

Ushbu diagrammada davlat moliyaviy nazoratining asosiy yo'nalishlari muhimlik darajasi bo'yicha tasvirlangan. Diagramma har bir yo'nalishning ahamiyatini foiz

ko'rsatkichlarida aks ettirib, nazorat tizimining qaysi yo'nalishlariga ko'proq e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi. Bu davlat moliyaviy resurslarini samarali boshqarish va rivojlantirish uchun strategik yondashuvni belgilashga xizmat qiladi.

Davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirishda shaffoflik va hisobdorlikni oshirish alohida e'tibor talab qiladi. Moliyaviy resurslarning shaffof taqsimlanishi va undan foydalanish jarayonlarining ochiq bo'lishi fuqarolarning davlatga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi. Bu maqsadga erishish uchun ochiq byudjet platformalari va elektron audit tizimlarini joriy qilish muhim ahamiyatga ega. Masalan, byudjet mablag'larining qayerga yo'naltirilganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni onlayn kuzatish imkonini beradigan vositalar fuqarolar va davlat idoralari o'rtasidagi muloqotni yaxshilaydi. Shu bilan birga, moliyaviy jarayonlarning shaffofligini ta'minlash orqali korruptsiyaga qarshi kurashni kuchaytirish mumkin.

Bundan tashqari, davlat moliyaviy nazoratining samaradorligini oshirish uchun kadrlar salohiyatini rivojlantirish zarur. Zamonaviy tahlil usullari, raqamli texnologiyalar va xalqaro standartlarni biladigan malakali mutaxassislar tizimning samaradorligi va ishonchligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, moliyaviy nazorat sohasida kadrlarni tayyorlash va qayta o'qitish dasturlarini joriy qilish zaruratga aylanmoqda. Davlat organlarining ichki va tashqi nazorat mexanizmlarini kuchaytirish ham muhim yo'nalishlardan biri bo'lib, bu orqali davlat resurslaridan foydalanishning samaradorligini ta'minlash va iqtisodiy barqarorlikka erishish mumkin. Ushbu chora-tadbirlar davlat moliyaviy tizimini rivojlantirishga va uning barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Davlat moliyaviy nazorati tizimi davlat moliyaviy resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlash, iqtisodiy barqarorlikni qo'llab-quvvatlash va moliyaviy intizomni mustahkamlash uchun muhim vosita hisoblanadi. Moliyaviy nazoratni rivojlantirishda raqamlashtirish, shaffoflikni oshirish va xalqaro tajribani joriy etish kabi yondashuvlar katta ahamiyatga ega. Shu bilan birga, kadrlar salohiyatini oshirish, innovatsion texnologiyalarni qo'llash va moliyaviy tahlil vositalarini modernizatsiya qilish orqali tizim samaradorligini yanada kuchaytirish mumkin.

Umuman olganda, davlat moliyaviy nazoratini kuchaytirish nafaqat iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash, balki jamiyatdagi ijtimoiy ishonchni oshirish va davlat resurslaridan oqilona foydalanish orqali uzoq muddatli rivojlanishni ta'minlashda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Ushbu sohani takomillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar strategik maqsadlarga erishishga va davlat moliyaviy boshqaruvining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Davlat moliyaviy nazoratini yanada samarali amalga oshirish uchun tizimga integratsiyalangan yondashuvlarni joriy etish zarur. Bu yondashuv davlatning moliyaviy oqimlarini boshqarish jarayonlarini faqat texnik vositalar yordamida emas, balki institutlararo hamkorlik va o'zaro bog'liq tahliliy vositalarni kuchaytirish orqali takomillashtirishni nazarda tutadi. Moliyaviy nazorat organlari faoliyatini samarali muvofiqlashtirish, ularga aniq vakolatlar berish va moliyaviy huquqni amaliyotda tatbiq etishni yaxshilash zarur. Bunday choralar nafaqat davlat resurslaridan foydalanish samaradorligini oshiradi, balki moliyaviy shaffoflik va intizomni yangi bosqichga olib chiqadi.

Bundan tashqari, davlat moliyaviy nazorati jarayonlarida fuqarolarni va nodavlat tashkilotlarni faol ishtirok etishga jalb qilish lozim. Bu, masalan, byudjet monitoringida jamoatchilik ishtirokini ta'minlash yoki davlat xarajatlari to'g'risida ochiq ma'lumotlar bazalarini yaratish orqali amalga oshirilishi mumkin. Shu bilan birga, audit jarayonlarini avtomatlashtirish va monitoring tizimlarini takomillashtirish davlat nazoratining tezkorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuvlar orqali davlat resurslari samaradorligi oshib, iqtisodiy barqarorlik va fuqarolar ishonchi mustahkamlanadi. Bu esa davlat moliyasini boshqarish tizimini xalqaro miqyosda raqobatbardosh darajaga olib chiqishda asosiy omil hisoblanadi.

Manbalar ro'yxati:

1. Abdullayev, A. J., Tursunov, O. T. 2023. G'aznachilikning bugungi holati va uning davlat moliyasi tizimidagi ahamiyati. cyberleninka.ru.
2. Abdullayev, A. J., Tursunov, O. T. 2024. Davlat moliya tizimining raqamlashtirish istiqbollari. academia.edu.
3. Karimov, B. T. 2023. Davlat byudjetining samaradorligini oshirish yo'llari. cyberleninka.ru.
4. Mehmonov, S. U., Karimova, Z. X., Tursunov, A. S. 2024. Byudjet tizimi. namdu.uz.
5. Temirov, M. 2023. Davlat moliyaviy nazorati faoliyatiga ichki audit xizmatlarining ta'siri. researchgate.net.
6. Temirov, M. 2024. Davlat sektorida moliyaviy nazorat: muammolar va rivojlanish istiqbollari. researchgate.net.
7. Temirov, M. H. 2023. Davlat moliyaviy nazorati sohasida xorijiy mamlakatlar tajribasi. researchgate.net.

INNOVATIVE
ACADEMY